

Лора Дончева/Lora Doncheva

ДИСКУСИЯТА ЗА ОСНОВНИТЕ НАСОКИ НА
ОБЩЕСТВЕНО-СТОПАНСКОТО РАЗВИТИЕ НА
БЪЛГАРИЯ В КОНСТИТУЦИОННАТА КОМИСИЯ НА
ШЕСТОТО ВЕЛИКО НАРОДНО СЪБРАНИЕ
(1946—1947 г.)

*The Discussion on the Main Directions of the Social
and Economic Development of Bulgaria in the
Constitutional Commission of the Sixth Grand
National Assembly (1946—1947)*

In the present paper the author emphasizes on the discussion of issues concerning the social and economic development, initiated by the Constitutional Commission. The concepts of the political opponents about the principles of organization of business, about the factors of economic progress, about the place and the role of the private property and initiative in the economic life of the society are clarified in the article. An attempt has been made at answering to the question whether the regulations of the draft-constitution that defined the directions of social and economic development, followed or contradicted the practices in the democratic countries.

Сред важните за българското общество въпроси след края на Втората световна война определено място заемат изработването и приемането на Конституцията от 1947 г. Политическата ситуация към момента на поставянето на конституционния въпрос се характеризира със засилване на противоборството между управляващия Отечествен фронт (ОФ), в който все по-отчетливо се налага доминиращото положение на Българска работническа партия (комунисти) (БРП/к/), и опозицията. Задълбочаващите се промени са свързани и с развитието на икономиката, където открито се проявява явното противоречие между декларираната от БРП/к/ готовност правителството да оказва „пълно насърчение и поддръжка“ на „индустриалците, които желаят да сътрудничат честно и искрено с държавата“¹

с широкомащабната дейност на отечественофронтовската власт в посока към постепенно ограничаване и ликвидиране на частната собственост в промишлеността, към обединяване и централизиране на кооперативното движение в България. С публикуването на проекта за Конституция на Националния комитет (НК) на ОФ на 4 октомври 1946 г. се поставя началото на оживена публична дискусия на страниците на периодичните издания за същността и характера на новата Конституция. В резултат на произведените на 27 октомври 1946 г. избори общественият дебат по въпросите на новата Конституция се пренася в VI Великото народно събрание (ВНС), където се обсъждат проблемите, свързани с изясняването на основните конституционни начала, определянето на механизмите на упражняване на държавната власт и управление, изясняването на принципите, които стоят в основата на общественостопанското устройство, установяването на гаранции за спазването на основните права и задължения на гражданите.

В научното съобщение се прави опит да се анализира работата на Конституционната комисия при изработването на конституционните текстове от втора глава „Обществено-стопанско устройство“ на проектоконституцията, да се разкрият възгледите на политическите опоненти в дискусията за основните насоки на общественостопанското развитие, факторите на стопанския прогрес, мястото и ролята на частната собственост в народното стопанство, да се потърси отговор на въпроса доколко заложените в проектоконституцията принципи за организиране на стопанския живот следват или се разминават с практиката на демократичните държави.

Избраната от ВНС Конституционна комисия разгръща своята дейност в четири секции, в които се обсъждат текстовете на основните глави на проектоконституцията. Проблемите, свързани с общественостопанското устройство, се разглеждат във втора секция, която провежда четири заседания в периода 23–28 декември 1946 г. На 23 декември, под ръководството на Михаил Геновски, нейните членове гласуват предложението на Трайчо Костов да се приеме като база на разискванията проектът на НК на ОФ². С оглед постигане на по-стегната организация на работата се взема решение Минчо Минчев да подготви доклад, представящ направените до този момент изложения по текстовете на Конституцията, които предстои да бъдат обсъждани в секцията, а Йордан Чобанов да запознае членовете на комисията с текстовете от други конституции, отнасящи се до разглежданите проблеми. Постига се и съгласие по въпроса за привличане на известни български юристи, които да консултират дейността на комисията. Решено е да бъдат поканени представители на различни масови организации и на Българската земеделска и кооперативна банка, за да изразят своето становище по основните въпроси на общественостопанското развитие³.

Дискусията в секцията започва с обсъждането на предложението на проф. Любен Василев да се установи в първия текст на тази глава (чл. 6) трудовият принцип, свързан с признаването на труда за основен общественостопански фактор (в проекта на НК на ОФ това е чл. 11)⁴. Като целесъобразна и отговаряща на

задачите, които стоят пред обществото и държавата, се приема идеята за промяна на последователността на текстовете от М. Минчев, проф. Петко Стайнов, Асен Павлов, Коста Лулчев⁵. Различно е становището на проф. Илия Янулов, който, макар и да не е член на парламентарната комисия, участва активно в работата на втора секция в качеството на уважаван и известен учен-юрист. Той счита, че трябва да се следва системата, заложена в проекта на НК на ОФ и в този смисъл да се изведе на преден план като нов момент „демократията в икономическата област“, определяна като „национализация, ако искате – социализация“. Според него поставянето на текста за ролята и защитата на труда като основен стопански фактор в началото на втора глава е „само за красота“⁶. Разискването приключва с приемане на предложението текстът на чл. 11 от проекта на НК на ОФ да стане чл. 6.

Спорове възникват и при обсъждане на чл. 6 от проекта на НК на ОФ, който според гласуваната промяна в секцията става чл. 7:

„Собствеността може да принадлежи на държавата, общините, кооперациите, обществените организации или на частните физически или юридически лица.

Всички подземни и надземни народни богатства са държавна собственост. Държавна собственост са също така железопътните и въздушните съобщения, речното и морското корабоплаване, пощите, телеграфа, телефона и радиото. Държавната собственост се урежда от закона.”

Проф. И. Янулов предлага след думите „държавна собственост“ да се постави „общонародна“, като белег на „новото в преходното време – не напълно социалистическа, но във всеки случай създаването на народна собственост“⁷. В неговото разбиране употребата на понятието „общонародна собственост“ служи, за да се направи „това разграничение между етатизация, между собственост на държавата и национализация, общонародна собственост“⁸. Противоположно е становището на проф. П. Стайнов. Той отхвърля термина „общонародна собственост“ като неиздържан от правна гледна точка, тъй като „народът, това не е някаква юридическа личност, за да притежава“. Народният суверенитет е политическо понятие, а „субектите на правото, това са държавата като юридическа личност, това са областите, това са обществените учреждения..., това са всички юридически личности, които притежават...“⁹. Тази позиция се споделя и от проф. Петко Стоянов, който определя изказванията на проф. И. Янулов като „мъгляви“, „нефиксиран и неправилен от гледна точка на правото“¹⁰. В подкрепа на проф. И. Янулов се изказва Добри Терпешев, а Кръстю Добрев заявява, че характерът на държавната собственост като общонародна ще бъде подчертан по-добре чрез определянето ѝ като главна опора на държавата в развитието на народното стопанство¹¹.

Разисквания се правят и по втората алинея на чл. 6 от проекта на НК на ОФ. Според Съюза на търговците с добавката „Държавата може да отстъпи част от своите права със специален закон“ би се гарантирала в интерес на развитието на стопанството възможността да бъдат предоставени от държавата на частни или обществени организации обекти, чието експлоатиране е трудно и нерентабилно.

Въпроси възникват около изясняването на понятията „подземни и надземни природни богатства“, „извори на естествената сила“ и др. М. Минчев предлага изразът „речното и морското корабоплаване“ да се заличи, а М. Геновски намира, че терминът „радиоразпръскване“ е по-удачен от употребената в проекта дума „радио“. Приема се следният текст: „Всички мини и други природни богатства в недрата на земята, водите, включително минералните и лековитите, изворите на естествената сила, железопътните и въздушните съобщения, пощите, телеграфът и радиоразпръскването са държавна (общонародна) собственост“. По повод предложението на М. Минчев за включване на нова алинея към чл. 8, с която ще се утвърди принципът, че държавната (общонародна) собственост е главната опора на държавата в развитието на народното стопанство (направено под влияние на югославската конституция), проф. И. Янулов излага възгледите си и поставя акцента върху необходимостта от конституционен текст, с който да се осигурява възможността държавата да национализира отделни стопански клонове. Той отстоява схващането, че при определени условия, когато обществените интереси изискват, държавата може да национализира отделни стопански клонове, като със закон ще се определи дали да се заплаща или не обезщетение на национализираното имущество. Категоричен е, че основният дебат трябва да се състои по този въпрос, наложил се като актуален в духа на започналите след Втората световна война политически и икономически промени¹².

Мнения и уточнения се излагат и по текстовете, които се отнасят до частната собственост (чл. 8 от проекта на НК на ОФ). Категорична е позицията на проф. П. Стайнов, че частната собственост трябва да бъде призната без поставянето на неясни условия от типа на твърдението частната собственост да бъде „плод на спестовност и труд“. Според него е възможно създаването на един режим на привилегии на собствеността, придобита чрез труд и спестовност с обикновен закон, но в Конституцията принципът на признаване на частната собственост трябва да бъде изчистен от всякакви допълнителни пояснения. В подкрепа на становището си той предлага следната редакция: „Частната собственост и нейното наследяване се признават“. Необходимостта от точност в конституционните членове, отнасящи се до частната собственост, проф. П. Стайнов свързва с обстоятелството, че приетите до този момент текстове поставят частната собственост в положение на „изпитание“, тъй като „държавната собственост е всичко“. Той преценява като грешка възприетата линия „да се оставя частната собственост на заден план“¹³.

Интересна е позицията на проф. И. Янулов, който макар и да застава зад идеята за национализация, заявява, че не може да се противопостави на частната инициатива в стопанския живот. Той предлага да се заяви ясно, че „се гарантира частната собственост и частният почин в стопанството“. Що се отнася до правото на наследяване, неговото мнение е категорично – трябва да се каже: „не признава се“, но „гарантира се“ правото на частна собственост, като правото на наследяване се урежда от закона“¹⁴.

Предложеният от проф. П. Стоянов текст „Частната собственост и нейното наследяване, както и частният почин в стопанството са основно и ненакърнимо право на българския гражданин” се отхвърля и се гласува направената от М. Минчев редакция: „Частната собственост и нейното наследяване, както и частният почин в стопанството се признават”¹⁵.

Не се приемат аргументите на проф. П. Стайнов в подкрепа на изказаното от него становище, че предварителното отстъпване на имоти може да стане за държавна и обществена полза срещу „предварително и справедливо заплащане”. В хода на дискусиата М. Геновски поставя на обсъждане предложената алинея от проф. Л. Василев: „Отделни предмети на собственост и отделни видове стопанска дейност могат по силата на нарочни закони да бъдат въздигнати в изключително право на държавата”. Проф. И. Янулов взема повод от повдигнатия въпрос и отново развива своите възгледи за необходимостта от изрично записване в конституцията на възможността държавата да национализира отделни предприятия или цели стопански клонове. Според него съществува освен създадена с личен труд собственост и такава, създадена с обществен труд в областта на едрата индустрия, съобщенията и размяната. Той е категоричен, че първата е свещена и неприкосновена, но във втория случай счита, че натрупаните по този начин богатства трябва да бъдат върнати на тези, които са ги създали, „не с кървава революция, а с един еволюционен закон”. Отчитайки преходния характер на политическия момент, проф. Янулов смята, че трябва да се върви напред, поради което е категоричен: „Принципът на национализация ще трябва да го впишем сега”. Пзовавайки се на югославската конституция, предлага и конкретен текст: „При същите условия могат по законодателен ред да се национализират обществено-стопански клонове или предприятия”. Изказването му не се приема еднозначно в комисията. Христо Стоянов преценява представения от проф. Янулов текст като „излишен”. Според него той би създал само „паника и маса неприятности”¹⁶.

В хода на дебатите, по предложение на М. Минчев, се взема решение да се вмъкне след чл. 8, съдържанието на който се отнася до държавната собственост, нов член 9, чрез който да се изясни отношението на държавата към кооперативната собственост: „Държавата посвещава особено внимание на народните кооперативни организации и ги подпомага и насърчава”¹⁷.

Оживена дискусия се разгаря по текста на чл. 9 от проекта на НК на ОФ (чл. 11 от проекта на секцията):

„Частните земи принадлежат на тези, които ги обработват.

Законът определя случаите, при които неземеделци могат да притежават земна площ и размерите на същата.

Със закон може да се определи и най-големият размер земя, който може да се притежава.”

Според докладчика на секцията М. Минчев трябва да се заличи думата „частните” от първа алинея и да се разместят местата на следващите две алинеи.

Георги Колев излага своите разбирания за необходимостта да се допълни след думите „частните земи” изразът „и произведенията от тях”, както и да се прибави следният текст към конституционния член: „Не могат да се отчуждават частни земи срещу задължения – до 30 дка”¹⁸. Сериозна критика на внесената текст прави проф. П. Стоянов, който констатира, че съществува непълнота по въпроса кому принадлежат частните земи, които не се обработват. Той счита, че „генералната цел” на този текст е притежанието на земята, като в определени случаи това право се обвързва с обработването на земята. Опозиционният депутат посочва, че не всякога обработването на земята съвпада с нейното притежаване. Според него остава открит въпросът какво ще стане със земята на собственик, който по различни причини (например старост) се окаже в невъзможност да продължи да я обработва, тъй като в предложения текст, от една страна, се предвижда ограничение в притежаването на земя за тези, които не я обработват, а от друга се посочва, че и обработваемата земя не може да бъде в неограничен размер¹⁹.

Във връзка с уточняване на текста на чл. 12 (чл. 10 от проекта на НК на ОФ) М. Минчев представя редакция, различна от тази в публикувания проект на НК на ОФ²⁰. Според нея първа алинея има следното съдържание: „С цел да се повдигне народното благосъстояние и най-правилно да се използват всички стопански възможности и сили, държавата дава насока на стопанския живот и стопанското развитие на страната чрез общия стопански план”. Второто изречение на първа алинея от проекта на НК на ОФ се заличава, а предложената втора алинея звучи така: „При провеждане на общия стопански план държавата се опира на активното сътрудничество на професионалните и други масови организации на трудещите се и на отечественофронтовските комитети”. Като трета алинея остава втората на чл. 10 от проекта на ОФ. При последвалото обсъждане, по запитване на проф. П. Стоянов се пояснява, че стопанският план ще има силата на закон, който ще се гласува от Народното събрание и ще има задължителен характер за частните собственици. Проф. И. Янулов изразява принципно несъгласие с конституционното санкциониране на ролята на отечественофронтовските комитети при провеждането на общия стопански план. Неговото мнение е, че комитетите на ОФ са „чисто политически формации”, които не могат да бъдат вмъкнати в Конституцията. М. Геновски застава зад направеното предложение като подчертава, че още при обсъждането в НК на ОФ е поддържал такъв текст, защото той „се явява исторически оправдан и ще бъде полезен с оглед на едно прогресивно обществено-историческо развитие у нас”²¹.

При обсъждането на чл. 13 (чл. 7 от проекта на НК на ОФ) М. Геновски предлага текстът на първа алинея, след отпадане на думите „и вътрешната”, да бъде: „Външната търговия се направлява и контролира от държавата”. Несъгласие с тази редакция изразява проф. П. Стоянов, според когото обявеното във втора алинея изключително право на държавата да търгува има интегрален характер и се отнася както до външната, така и до вътрешната търговия. Последвалите

разисквания имат като резултат приемането на следния текст на първа алинея: „Външната и вътрешната търговия се направляват и контролират от държавата”. Гласуваният вариант на втора алинея е: „Може да бъде въведено изключително право на държавата да търгува с някои предмети, които имат съществено значение за народното стопанство и за нуждите на народа”²².

Според проф. И. Янулов към тази глава трябва да бъде включен текст (по подобие на югославската конституция), отразяващ ангажимента на държавата да подпомага труда на „малките самостоятелни стопани в селата, в занаятите, в средата на интелектуалците”, определяни като „сектор на средните класи”: „Държавата подпомага средните класи на непосредствено трудещите се земеделци, занаятчии и др. чрез своята обща стопанска и социална политика, евтин кредит, данъчна система и кооперативно сдружаване”. Проф. П. Стоянов характеризира направеното предложение като „политически изявления”, които не могат да се впишат в Конституцията. Въпреки изразеното от него становище този текст, след заличаването на израза „средните класи”, е гласуван като чл. 14²³.

На последното заседание на секцията се докладва становището на комисията от специалисти по възникналите спорни въпроси при обсъждането на втора глава „Обществено-стопанско устройство”. След дебатите по проблема трябва ли в конкретен текст да се отрази идеята за национализация и изказаното мнение на специалистите, че е излишно предвиждането на отделна алинея за възможността на държавата да национализира известни клонове от стопанския живот, поради обстоятелството, че по предходния текст това може да се направи, се взема решение да се докладва този въпрос в пленума на Конституционната комисия²⁴. Споровете около участието на комитетите на ОФ в провеждането на общостопанския план приключват с предложението на докладчика този „чисто политически въпрос” да бъде внесен за обсъждане в пленума на комисията, за изготвяне на окончателния конституционен текст²⁵. Липсата на единомислие по проблема дали да се предвиди един минимум земя – 30 дка, който да не може да се продава или отнема при направени дългове, води до решението да се депозира в пленума като препоръка следният текст: „Частната земя, доколкото се обработва лично или с помощта на семейството на собственика и не надхвърля 30 дка не може да бъде продавана за дългове и данъци, с изключение на ипотека и се ползва с облекчение по данъчните закони”. Освен това секцията излиза със становище това постановление да се разшири и да обхване „въобще трудовата собственост и дребните съществувания”²⁶.

Към края на работата на втора секция се обсъжда и предложение, направено от Стоил Станев, представител на Народния съюз за защита на природата, за прибавяне на следния текст към чл. 10: „Държавата полага грижи за защита на природата и нейната цялост, с оглед повдигане благосъстоянието и културата на народа”. Проф. И. Янулов намира за по-удачен вариант друга редакция: „Държавата полага всички грижи за запазване на природните ценности, които имат значение за

народното стопанство и за развитието на науката²⁷. На вниманието на участниците в секцията е представено становището на Съюза на художниците за включване в Конституцията на текст за защита на историческите паметници и художествените ценности. Според председателя на секцията М. Геновски би могло да има текст не за запазване на историческите ценности, тъй като за целта съществува специален закон, а за поощряване на творците на тези ценности, който трябва да се отнесе към чл. 65 в раздела за правата и задълженията на гражданите²⁸. Въпреки че в изработения от М. Минчев доклад за работата на втора секция е посочено, че окончателното решение по тези две предложения трябва да бъде взето от пленума на Конституционната комисия²⁹, в приетите от секцията текстове те не са включени³⁰.

Следващата стъпка в уточняването на текстовете от втора глава „Обществено-стопанско устройство“ на проектоконституцията е свързана с обсъждането им на пленарните заседания на Конституционната комисия, проведени на 5 и 6 март 1947 г. В хода на работата на пленума се внасят известни промени и се приемат окончателните редакции на конституционните членове, отнасящи се до основните насоки на общественостопанското развитие на България³¹. Й. Чобанов счита, че към текста на чл. 6 трябва да се прибави фразата „и държавата полага всестранны грижи за него“. С приемането на това предложение окончателната редакция получава следния вид: „Трудът се признава за основен общественостопански фактор и държавата полага всестранны грижи за него“. Известни промени по негово предложение са направени и в чл. 7 – думата „общините“ е заместена с „местните самоуправителни тела“, а „организация“ със „сдружение“: „Собствеността може да принадлежи на държавата (общонародна собственост), местните самоуправителни тела, кооперациите, обществените сдружения и на частните физически или юридически лица“³².

При разглеждането на чл. 8 М. Нейчев изразява становището, че алинея втора „Държавната (общонародната) собственост е главната опора в развитието на народното стопанство“ е „неполучлива“ и може да доведе до „недоразумение и криви разбирания за ориентировката на нашата политика“, поради което предлага да бъде заличена. Като съвършено излишна той определя и последната алинея „Държавната собственост се урежда от закона“. Пленумът гласува следния текст на чл. 8: „Всички мини и други природни богатства в недрата на земята, водите, включително минералните и лековитите, изворите на естествена сила, железопътните и въздушни съобщения, пощите, телеграфа, телефона и радиоразпръскването са държавна (общонародна) собственост“³³.

П. Костурков намира, че в чл. 9 трябва да се премахне думата „народните“ пред „кооперативни организации“, но комисията гласува като окончателен текст предложението на Й. Чобанов: „Държавата подпомага и насърчава народните кооперативни сдружения“³⁴.

Определени промени са внесени и в чл. 10. В края на първа алинея „Частната собственост и нейното наследяване, както и частният почин в стопанството се

признават” е прибавен изразът „и защитават от закона”. Втора алинея остава същата: „Никой не може да упражнява правото на частна собственост във вреда на обществения интерес”. Трета алинея получава следната редакция: „Частни монополни съглашения и сдружения като картели, тръстове и концерни се забраняват”. В четвърта алинея, след изрече „частна собственост”, се прибавя „и нейното наследяване”, но се заличава в края на текста изразът „и насърчение”: „Придобитата чрез труд и спестовност частна собственост и нейното наследяване се ползва с особена закрила”. В пета алинея думата „интерес” е заменена с „полза”, а пред „отчуждавана” се прибавя „принудително”: „Частната собственост може да бъде принудително отчуждавана само за обществена и държавна полза срещу справедливо обезщетение”. Й. Чобанов предлага и пленумът приема включването на нова алинея: „При условията, посочени в предходната алинея, държавата може да национализира напълно или частично известни клонове от промишлеността, размяната и кредита”. Неговите мотиви са свързани с твърдението, че в близко бъдеще може да се помисли за национализирането на някои клонове на народното стопанство, като изрично подчертава необходимостта да се посочи в Конституцията, че става дума за стопански отрасли извън земеделието (промишленост, кредит, транспорт), за да не се създаде „никакъв смут, никакво безпокойство” сред селските маси³⁵.

При обсъждането на чл. 11 М. Нейчев предлага редакцията на комисията от специалисти, която влиза в окончателния вариант на проектоконституцията: „Земята принадлежи на тези, които я обработват. Законът определя размера на притежаваната от частни лица земя, както и случаите, при които неземеделци могат да притежават обработваема земя”³⁶.

Промени се внасят и в чл. 12. Те се отнасят до подобряване на стила на редакцията на първа алинея: „Държавата насочва с общия стопански план държавната, кооперативната и частната стопански дейности с оглед на най-целесъобразното развитие на народното стопанство и повдигане на народното благосъстояние”. Надделява разбирането, че един спорен политически въпрос, какъвто е подчертаването на ролята на комитетите на ОФ, не трябва да присъства в конституцията. Гласува се следният вариант на втора алинея: „При изготвяне и провеждане на общия стопански план държавата се ползва от активното сътрудничество на професионалните, стопанските и обществените сдружения и институти”. Пленумът приема, че трета алинея „Държавата насърчава всички творчески почини в стопанската област” е „много обща и всъщност не съдържа в себе си нищо определено и прецизно”, поради което отпада от проектоконституцията³⁷.

Текстовете на чл. 13 и чл. 14 се запазват така, както са приети от секцията, въпреки мнението на комисията от специалисти, че мястото на текста на чл. 14 е в раздела за правата и свободите на гражданите³⁸.

Обсъждането и уточняването на окончателната редакция на текстовете от втора глава на проектоконституцията се извършва под силното влияние на приетата

през 1946 г. Конституция на Югославия. Обстоятелството, че в България и Югославия се установява сходен политически режим определя ориентацията на мнозинството към прилагане на принципи на обществено-стопанско устройство, заложили в конституционната система на западната ни съседка. Въвеждането на термина „общонародна собственост“, конституционното установяване на възможността държавата да национализира отделни стопански клонове или предприятия, санкциониране на принципа, че земята принадлежи на тези, които я обработват (първото изречение на текста на чл. 11 от българската проектоконституция е идентичен с първа алинея на чл. 19 от югославската конституция) са част от примерите за прякото въздействие на югославската конституция при изработването на Конституцията от 1947 г.³⁹

Дискусията във втора секция и по време на пленарните заседания на Конституционната комисия показва важното място, което заемат въпросите, свързани с обществено-стопанското устройство при изработването на новата Конституция. Членовете на комисията възприемат концепцията, заложила в конституционния проект на ОФ – извеждане на значението на държавната и кооперативната собственост на първо място и въвеждането на плановото начало в икономиката като основен принцип в развитието на народното стопанство. Акцентът се поставя върху ролята на държавата в направляването и контрола на стопанската дейност. Според представителите на мнозинството в Конституционната комисия изработените от нея текстове се вписват в прокламираната след 9 септември 1944 г. идея за народна демокрация, стопанските аспекти на която се определят от съществуването на държавен, кооперативен и частен сектор в икономиката. В действителност заложените в проектоконституцията принципи на устройство на стопанската дейност надхвърлят обявената от ОФ равнопоставеност на основните фактори в стопанския живот. Приоритетното подчертаване на ролята на държавата и на кооперативните организации в областта на икономиката подсилва съмненията около гаранциите за съществуването и развитието на частната собственост и инициатива в страната. При обсъждане на конституционните членове ясно се очертават принципните разлики в позициите на представителите на мнозинството и на опозицията. Споровете по текстовете, отнасящи се до частната собственост и нейното наследяване, въпросите, свързани със собствеността върху земята, проблемите около отчуждаването на имущество и санкционирането по конституционен път на национализацията, са категорично свидетелство за стремежа на политическите опоненти да отстояват своите идейни възгледи. Начинът, по който протича дискусията и резултатите, отразени в окончателния вариант на проектоконституцията недвусмислено показват неравностойните позиции, в които се намират представителите на опозицията. Особено място в проведените дебати заема проф. П. Стайнов, член на НС „Звено“. Опитите му да внася прецизност и юридическа издържаност в обсъжданите конституционни текстове се вметват напълно в представата за идеологията на тази партия, коалиционен партньор на БРП/к/ в управлението, същностна черта на която

е защитата на частната собственост и инициатива като един от факторите на стопанския прогрес. Представителите на мнозинството в Конституционната комисия имат решаващата дума при окончателното редактиране на текстовете във втора глава на проектоконституцията. Доминиращото положение на Комунистическата партия създава условията за налагане на нейните възгледи при изработване на конституционните постановления, свързани с обществено-стопанското устройство, които в значителна степен са повлияни от прокараните в Конституцията на Югославия принципи и механизми на организиране на стопанския живот на обществото. В своята същност те се отклоняват от общата тенденция в икономическото развитие на държавите след Втората световна война, имаща за цел реформиране на капитализма по пътя на регулиране на стопанското развитие чрез държавна намеса и прилагането на идеята за социалния компромис и сътрудничество⁴⁰. Целенасочено провежданата до този момент политика на ограничаване и ликвидиране на частната собственост и заложените в проектоконституцията принципи на стопанско развитие очертават параметрите на стопански модел, който се доближава до съветската концепция за изграждане и функциониране на икономиката.

БЕЛЕЖКИ

¹ БКП в резолюции и решения на конгресите, конференциите, пленумите и ПБ на ЦК. Т. IV. С., 1955, с. 31.

² Отечествен фронт, бр. 640, 4 окт. 1946 г.; Български конституции и конституционни проекти. С., 1990, 154–166.

³ Материали по Конституцията на НРБ от 1947 г., т. V, 3–5.

⁴ Пак там, с. 10.

⁵ Пак там, с. 14, 16, 18, 19.

⁶ Пак там, 14–15, 17–18.

⁷ Пак там, с. 17.

⁸ Пак там, с. 23.

⁹ Пак там, 23–24.

¹⁰ Пак там, 27–28.

¹¹ Пак там, 25–26.

¹² Пак там, 33–52.

¹³ Пак там, 56–57.

¹⁴ Пак там, с. 59.

¹⁵ Пак там, с. 61.

¹⁶ Пак там, 62–66.

¹⁷ Пак там, с. 72.

¹⁸ Пак там, 73–75.

¹⁹ Пак там, 78–79, 82.

²⁰ Текстът на чл. 10 в проекта на НК на ОФ е следния: „Държавата дава насока на стопанския живот и стопанското развитие на страната чрез общ стопански план. С него

държавата поставя в хармония помежду им държавния, кооперативния и частния стопански сектори, с оглед на обществения интерес и повдигане на народното благосъстояние. Държавата насърчава всички инициативи в стопанската област". – Отечествен фронт, бр. 640, 4 окт. 1946 г.

²¹ Материали по Конституцията..., т. V, 88–92.

²² Пак там, 94–96.

²³ Пак там, 97–99.

²⁴ Пак там, 101–102.

²⁵ Пак там, 103–105.

²⁶ Пак там, 106–112.

²⁷ Пак там, 113–122.

²⁸ Пак там, 123–124.

²⁹ Пак там, 146–147.

³⁰ Пак там, 126–127.

³¹ Материали по Конституцията.... т. X, 255–257 („Окончателно приетият от Конституционната комисия проект-конституция, готов за внасяне и разглеждане във ВНС на първо четене").

³² Пак там, 54–57.

³³ Пак там, 60–61.

³⁴ Пак там, 61–62.

³⁵ Пак там, 63–70.

³⁶ Пак там, 71–75.

³⁷ Пак там, 76–77.

³⁸ Пак там, с. 80.

³⁹ **Геновски, М.** Държавно и конституционно право. Т. III. Димитровската конституция. С., 1948, 78–80.

⁴⁰ Периодът след Втората световна война се характеризира с широкото разпространение на регулативистките теории, според които пазарните механизми не са достатъчни за осигуряване на устойчиво икономическо развитие и предотвратяване на икономическите кризи. Важно място в тях се отделя на ролята на държавата в стопанския живот на обществото. В практически план се засилва регулативната и контролна функция на държавата в различните стопански отрасли, като в отделни страни се провеждат и национализации. (История на икономическите учения. С., 1990, 332–333; Стопанска история. Т. II. С., 1987, с. 282.; Стопанска история на ново и най-ново време. С., 1968, 412–413.).